

’Dieren moeten ook rechten hebben en dat gebeurt niet zomaar’

Matthijs Boertje (55) Partij voor de Dieren

’Ik heb D66 gestemd omdat ze gematigd zijn: niet te socialistisch en niet te rechts’

Nadia Elyousoufi (21) D66

’De PvdA heeft een intelligente, beschaafde leider en staat voor solidariteit’

Suzette Speelman (80) PvdA

’Er was veel kritiek op het CDA, maar ze hebben het helemaal niet zo slecht gedaan’

Mike Verkouter (25) CDA

’Ik ben voor strenger toelatingsbeleid voor kansarme immigranten’

Inge Dekker (21) VVD

’Veiligheid is voor mij het belangrijkste. Je moet veilig op straat kunnen lopen’

Jules van Hek (75) PVV

In het stemlokaal

Leefbaar ziet dat het goed is

■ Verkiezingen in Rotterdam lijken deze keer ordelijk te zijn verlopen

REPORTAGE

Bart Zuidervaa

ROTTERDAM – Op de stoep van de Valentijnschool in Delfshaven staat een gastheer, met in zijn schaduw een stadswacht. Welkom in stembureau 122. Nee, u mag niet doorlopen. Wacht u even totdat de persoon voor u zijn stem heeft uitgebracht. Rotterdam brengt onder ongekend strakke regie haar stem uit. Leefbaar-raadslid Hennie van Schaik ziet het tevreden aan. „Alles correct en netjes.” Hij is speciaal langsgelkomen om als een veredelde VN-waarnemer te controleren of onregelmatigheden dit keer uitblijven. Bij de raadsverkiezingen op 3 maart bezocht Van Schaik ook enkele stemlokalen. Hij schrok zich rot: „Ik zag drie, vier mensen in één hokje staan. Zorgelijke toestanden.” Leefbaar Rotterdam protesteerde tegen de verkiezingsuitslag en eiste een nieuwe stembusgang. Het werd 'slechts' een hertelling van alle stemmen, waar Leefbaar niets mee opschoot. Maar de bezwaren van Leefbaar leidden ook tot een keur

aan extra maatregelen bij deze verkiezingen: toezicht voor de deur, verplichte looproute in het stembureau, uitleg met pictogrammen voor visueel gehandicapten en halverwege de dag een verse ploeg medewerkers in het stemlokaal. Voorzitter Frans Nesselaar van stembureau 122 heeft amper hoeven optreden, zegt hij. Een enkele keer dreigden toch twee mensen in een hokje te kruipen. „Uit pure onwetendheid”, denkt hij. De dag verliep verder 'op het saai af'. Stemlokaal 331 is een beruchte. Daar, in wijkgebouw Kamelia aan de Putsebocht 'op Zuid', ervaren de stembureauleden extra druk. Op 3 maart ging in deze multiculturele buurt van alles mis. Vandaag, zegt voorzitter Claudia van der Made, zijn er geen noemenswaardige incidenten. Ook de man die tegen sluitingstijd bij zijn vrouw in een hokje wil stappen, wordt door een stadswacht tegengehouden. Aan het einde van de avond bericht de Rekenkamer dat er 'her en der' meldingen van incidenten zijn binnengekomen. Maar veel minder dan op 3 maart. Burgemeester Aboutaleb zal tevreden zijn.

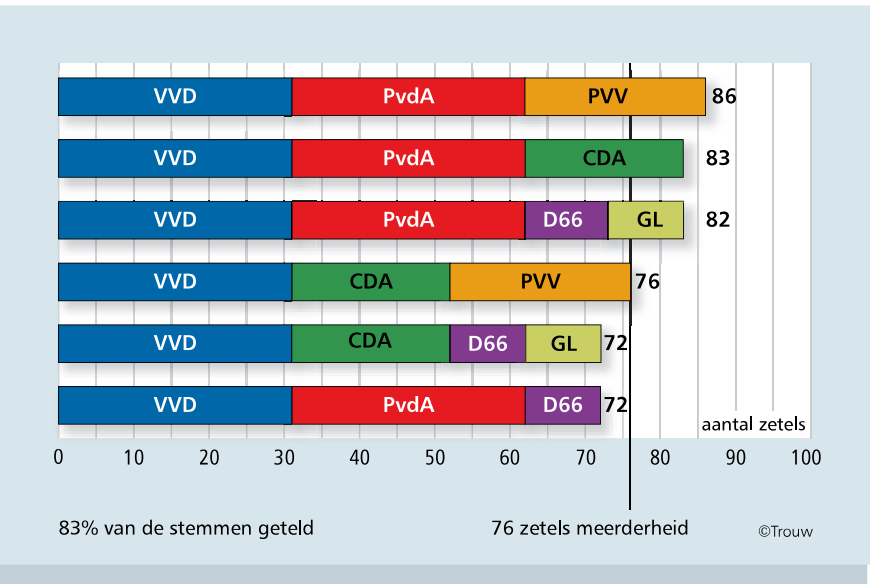
PvdA viert feest ondanks verlies

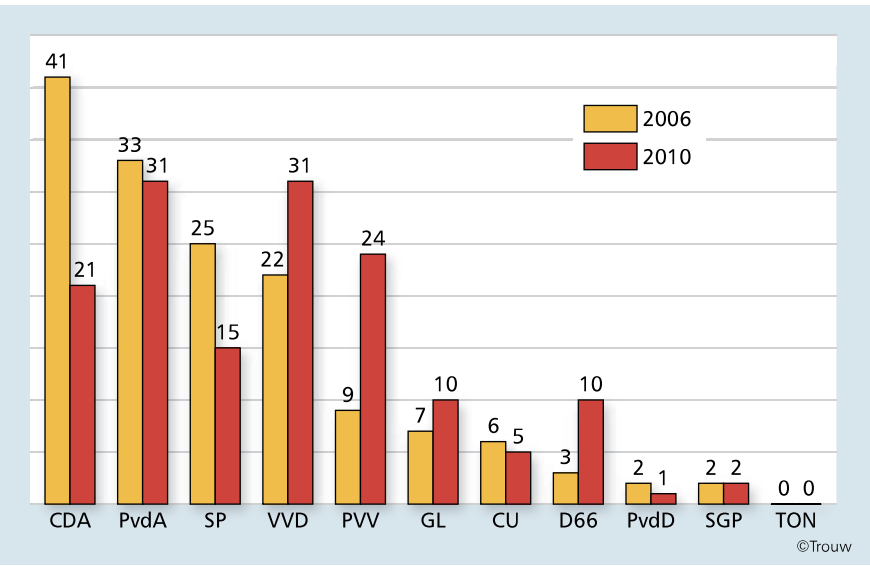
Job Cohen, lijsttrekker van de PvdA, samen met zijn voorganger Wouter Bos, in de Amsterdamse poptempel Paradiso.

FOTO PATRICK POST

Mogelijke en onmogelijke coalities

Zetelverdeling 2006 | 2010

VVD

Zenuwslopende avond met tikje teleurstelling en veel vreugde

Karen Zandbergen

DEN HAAG – „Mensen, wat een prachtige avond. Wie had een half jaar geleden kunnen denken dat we zo groot zouden worden!” Mark Rutte moet iets zeggen, als zijn VVD om half elf nog altijd in de exit-polls op gelijke hoogte staat met de PvdA. Maar het gejuich is gespannen. Het gejuich is vol verwachting. En een tikkelijke teleurgesteld. Vooralsnog. Kamerlid Atzo Nicolaï verwoordt hoe de liberalen zich deze avond voelen als om negen uur, bij het sluiten van de stembussen, de eerste voorzichtige peilingen binnenkomen op basis van wat stemmers bij de uitgang van stemlokalen zeggen te hebben gekozen. „De opbouw was zo spannend. Eerst zagen we dat het CDA gigantisch had verloren, toen dat de PvdA iets zakte, naar 31 zetels. Daar hebben we in de peilingen steeds net boven gezeten. Dat leek hoopvol. Toen was het toch wel even 'oei', toen wij ook op de 31 bleven steken.” Maar, voegt Nicolaï er aan toe, het zijn slechts exitpolls. En dat is wat iedereen deze zenuwslopende avond zegt. Als er ergens nog geen huid verlicht is voordat de beer was geschooten, is het deze avond bij de VVD.

„Pas zes weken geleden begonnen we hier aan te denken”, zegt Kamerlid Anouchka van Miltenburg, „en nu willen we zo ontzettend graag de grootste worden. Al is het maar met één zeteltje. Je wilt zo graag geen zilver hebben, maar goud.”

Die race naar goud, waar tien jaar geleden onder Dijkstal voor het laatst op werd gehoopt, zorgt bij de VVD'ers voor nagelbijten. Toen lukte het niet, nu lijkt de partij er zo dicht bij te zitten. Zo dicht bij een liberale premier.

Liberalen beducht voor coalitiegekrakeel dat er nu aan zit te komen

Die beoogde liberale premier zelf weet nog even niet veel meer te zeggen dan dat er nu twee partijen op 31 zetels staan. En dat hij later op de avond terugkomt. Net als in de afgelopen twee maanden relatieveert hij de peilingen. Want het zijn nog altijd slechts peilingen, hoewel ze naarmate de avond vordert steeds betrouwbaarder worden. Tweede-kamerlid Han ten Broeke is zelfs uitermate optimistisch. „Vier jaar geleden hebben

we er na de eerste peilingen nog een paar zetels bij gekregen”, herinnert hij zich.

Naast de vele waarschuwingen dat dit slechts een eerste peiling is, zijn de liberalen toch wat beducht voor het coalitiegekrakeel dat er nu aan zit te komen. In de verte kunnen de bezoekers van de chique strandtent Carlton Beach de politieboden zien die de PVV bewaken. Moet daar het niet, nu lijkt de partij er zo dicht bij te zitten. Zo dicht bij een liberale premier.

„Na deze eerste peilingen besef je wel dat 1 juli wat ambitieus is om een coalitie te vormen”, besef Kamerlid Halbe Zijlstra. MKB-voorman en oud-minister van onderwijs Loek Hermans ziet ook dat het vormen van een coalitie niet makkelijk wordt met deze uitslag. „Het is heel mooi als de VVD uiteindelijk de grootste wordt, maar de regeerbaarheid wordt er niet groter van.”

Net als VVD-topvrouw en eurocomissaris Neelie Kroes („Mark moet echt premier worden”) ziet Hermans wel iets in een minderheidskabinet. Al is het maar totdat zo'n kabinet strandt op een tegenspuiterende Kamermeerderheid. Maar het algehele gevoelens is dat er een meerderheidskabinet moet komen. Al heeft voor velen de ideale combinatie onvoldoende zetels.

CDA

Elke CDA'er in de zaal voelt de historische dreun

Teun Lagas

DEN HAAG – Tegen elf uur stapt Jan Peter Balkenende het podium op voor opnieuw een gedenkwaardig moment op deze sombere avond voor het CDA.

Wat iedereen in de partij de afgelopen uren had verwacht, maar niemand al wilde uitspreken, doet Balkenende zelf. Zonder veel franje, in een gelaten korte toespraak, maakt de man die sinds 2001 CDA-leider was, duidelijk dat het over is. De „zeer, zeer teleurstellende uitslag neamt tot het nemen van politieke verantwoordelijkheid”, zegt hij. Hierna weet iedereen wat volgt. Balkenende vertelt dat hij 'per direct' zijn leiderschap neerlegt en evenmin beschikbaar is voor de Tweede Kamer. Wel maakt hij zijn werk als demissionair premier af de komende maanden tijdens de kabinetsformatie.

De CDA-leider die door had willen gaan als de volgende premier neemt afscheid met een lang applaus. Dat is enkele uren na de klap van de uitslag: 21 Kamerzetels, meer niet. Twintig zetels verlies. Al direct bij die eerste prognose begrepen de CDA'ers in het Haagse Danstheater dat ze een historische avond tegemoet gingen. Later op de avond over-

zag oude rot Piet Bukman, de eerste voorzitter van de fusiepartij CDA, somber maar nuchter analyserend het slagveld „We hebben eerder de deuk van deze omvang meegemaakt. Toen is het CDA er ook weer bovenop gekomen. Maar dit is natuurlijk een geweldige opdonder voor ons”.

Geen enkele CDA-politicus deed gisteravond nog een poging de schijn op te houden. Kamerlid Henk-Jan Ormel, nummer 12 op de lijst: „Dit is zwaar waardeloos”. Ank Bijleveld, nummer 2, heft de armen een

’Ja, dit is erger dan verwacht, natuurlijk’

beetje hulpeloos, ze weet het ook even niet. „Ja dit is erger dan verwacht natuurlijk.”

Het CDA liep inderdaad eerder deuk op. Maar nog nooit zo'n zware. Objectief is dit werkelijk een historische nederlaag. Nog zwaarder dan die eerdere nederlaag die al historisch werd genoemd.

In 1994 kreeg toenmalig lijsttrekker Elco Brinkman, die op een meezame manier het leiderschap had overgenomen van succespremier

PvdA

Nek-aan-nek-race met VVD vindt PvdA al een geweldig resultaat

Wilfried van der Bles

AMSTERDAM – Het is doodsstil in het Amsterdamse Paradiso als de eerste prognoses verschijnen. De PvdA krijgt 31 zetels. Maar is dat genoeg om de grootste te worden, zo vraagt de zaal zich bijna hoorbaar af. Dan komt de VVD. Ook 31 zetels. Wat zich dan aandient is een sfeer die het best te omschrijven is als ontlading, die snel omslaat in euforie. „De PvdA is vaak afgeschreven”, zegt lijsttrekker Job Cohen in zijn slottoespraak. „Maar hier zijn we!”

Cohen wordt als een held binnengehaald. Het enthousiasme doet denken aan 12 maart, toen de toenmalige PvdA-leider Wouter Bos volkomen onverwacht opstapte en Job Cohen, destijds burgemeester van Amsterdam, naar voren schoof als lijsttrekker. De reacties waren toen alom positief: dit zou een meesterzet zijn van de PvdA om bij de verkiezingen de grootste te worden. En met Cohen had de PvdA een bestuurder van formaat, die ook kiezers van andere partijen aan zou spreken. Maar in de campagne moet Cohen wennen. De partij houdt de adem in: zou Job het redden? Volgens oud-minister Ronald Plasterk was het Lagerhuis-debat op 2 juni het keerpunt: „Toen hervond Cohen zichzelf.”

Vanavond blijkt dat hij niet onbetwist de grootste is geworden. Maar de PvdA is nu in een bloedspannende nek-aan-nek-race verwikkeld met de VVD. En dat vinden de aanhangers, onder wie veel jongeren, een geweldig resultaat. Als zij maar blijven klappen voor hun lijsttrekker, en Job Cohen blijven scanderen, spot Cohen. „Het lijkt wel alsof we gewonnen hebben!” Dat is niet zo: de partij heeft twee zetels verloren – maar dat wordt hier makkelijk vergeten.

Albayrak: Op de aller-, allereerste plaats: de VVD wordt niet op afstand de grootste partij

De nummer 2 op de lijst, Nebahat Albayrak heeft haar eigen verklaring voor de feestvreugde. „Op de aller-, allereerste plaats: de VVD wordt niet op afstand de grootste partij”, zegt de vrouw op wie Cohen heeft gestemd. „We zullen ons best doen dat ons land verder gaat op de sociale weg die wij voorstaan”, belooft Cohen. Daarvoor gaat hij in de eerste plaats

praten met de partijen die het dichtst bij de sociaal-democraten staan. Daartoe rekent Cohen GroenLinks en D66. Later noemt hij ook de SP, 'maar die staan iets verder van ons af'.

Lijstduwer en oud-FNV-bestuurder Lodewijk de Waal wil dat de PvdA een paarse coalitie gaat vormen met VVD en D66. „Daarmee heb ik als vakbondsvoorzitter de beste ervaringen gehad”, zegt De Waal over de twee paarse kabinetten die regeerden van 1994 tot 2002. Paars heeft echter nu geen meerderheid. Daarom gaan andere PvdA'ers uit van Paars-plus: met GroenLinks. Volgens vice-fractievoorzitter Jeroen Dijsselbloem is dit 'de enige reële optie nu het CDA zo heeft verloren.

Later op de avond komt het nieuws door dat Balkenende stopt als lijsttrekker van het CDA. Cohen complementeert Balkenende met de waardige manier waarop hij dat heeft aangekondigd.

En ja, Job Cohen feliciteert ook zijn grote tegenstrever, Geert Wilders met diens overwinning. Zijn uitgenode aanhangers stellen dat niet op prijs: boe, boe! „Nee, nee”, vermaant Cohen zijn achterban. „Ook al zijn we het niet met Wilders eens, we hebben deze uitslag te respecteren.”

De waarnemer

Is Nederland de 'universiteit van de democratie'? Alphonse Muambi, Congolees-Nederlands verkiezingswaarnemer, zoekt het uit (slot).

Laatste dag

Fietsend door de regen, begint mijn laatste waarnemingsdag in de gymzaal van basisschool de Drie Linden in mijn stad Den Haag, stembureau 306. Onderweg naar de stembus raak ik in gesprek met een man van 75 jaar. Het gesprek verloopt vlotjes. Vroeger was alles beter. Mensen zeurden niet snel. Maar nu is alles moeilijk. Zelfs stemmen is voor sommige mensen moeilijk. Op mijn vraag op welke partij hij gestemd heeft, gaat hij niet meteen in. „Onze politici moeten soms een schop onder hun kont krijgen.” Zijn schop heeft hij aan Balkenende gegeven. Hij heeft op Cohen gestemd. Waarom? Omdat hij tot een politieke partij behoort die rekening houdt met de gewone werkende burger. Ik neem afscheid van de man en zet mijn fietstocht voort naar verzorgingshuis Oostduin in de wijk Benoordenhout. Bijna alle mensen die ik spreek hebben twee hondjes. Dit doet mij denken aan Pim Fortuyn. Gaan ze allemaal op Wilders stemmen? Nee. De eerste man die ik spreek zit met een dilemma. Hij is liberaal en stemt altijd op de VVD. „Maar ik zal het mezelf nooit vergeven als straks via mijn stem de PVV aan de macht komt”, zegt hij. Daarom overweegt hij op D66 te gaan stemmen. Maar ook daar is hij niet zeker van. „Ik zie het wel als ik bij de stembus ben.” Stembureau 707 is een verblijf voor bejaarden. Ik loop binnen om te kijken hoe hier gestemd wordt, maar het stembureau is leeg, op één mevrouw na. Als ik weer buiten kom tref ik een vrouw die net heeft gestemd. Het gesprek gaat eerst over haar en mij. Wat een toeval, ze heeft in Kinshasa gewoond en gewerkt. Dat maakt het gesprek heel gemakkelijk. Toen was zij jong en onschuldig. Nu is zij oud en wijs. En daarom heeft zij op D66 gestemd. Terwijl ik met de vrouw aan het praten ben, gaat mijn telefoon. Ik zou later op de dag nog een interview geven aan de RTBF, een Franstalige Belgische radio. Zij willen van mij weten wat ik van deze hele stembusgang vind. Zij willen van mij weten of ik niet bang ben voor extreemrechts in Europa. Hier kon ik weer heel kort over zijn. De stembusgang in Nederland gaat ergens over. Over de economie, over hypotheekrente, over criminaliteit. Niet zoals in België waar het over etnische grenzen tussen Vlaanderen en Wallonië gaat. Nederland kan niet achterban. „Ook al zijn we het niet met Wilders eens, we hebben deze uitslag te respecteren.”